Krzysztof Olszewski
Zakład Japionistyki i Sinologii IFO UJ

Propozycja opisu predykatywnych części mowy w języku starojapońskim

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie nowego sposobu opisywania morfologii czasownika i przymiotnika predykatywnego[1] w klasycznym języku japońskim. Kompletny opis gramatyczny jakiegokolwiek języka ma zawsze charakter hipotetyczny, stanowi *konstrukt* myślowy polegający na abstrahowaniu od szczegółów i próbach usystematyzowania olbrzymiej ilości faktów językowych. Teoretycznie każdy język może mieć nieskończoną ilość gramatyk. Jednak największą wartość będzie miała taka, której opis jest najprostszy, najbardziej ekonomiczny i najbliższy intuicji rodzimego użytkownika danego języka. Ponieważ język staro-

1 W klasycznym języku japońskim należy odróżniać tzw. przymiotniki predykatwyne od przymiotników niepredykatywnych (podobnie rzecz się ma we współczesnym języku japońskim, por. R. Huszcza, J. Majewski, M. Ikushima, Gramatyka japońska, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 1998 (wyd. 2. 2003 r.), t.1., str. 479 i nn.). Przymiotniki predykatywne mogły samodzielnie tworzyć orzeczenie zdania (np. starojapoński przymiotnik *yoshi* 良し ‘dobry, piękny, wspaniały, poprawny’), natomiast przymiotniki niepredykatywne mogły tworzyć orzeczenie tylko w połączeniu ze spójką (łącznikiem orzeczenie imiennego) *tari* lub *nari* (we współczesnym japońskim jest to spójka *dearu*). Jako przykłady przymiotników niepredykatywnych można wymienić *shizuka nari* 静かなり ‘spokojny’, czy *dōdō tari* 堂々たり ‘wspaniały, świetny’.

japoński jest językiem martwym, należy odrzucić kryterium intuicyjności, uwzględniając wyłącznie ekonomię i prostotę opisu. Autor artykułu postara się wykazać, że jego propozycja zdecydowanie upraszcza opis morfologii starojapońskiego predykatywu.

Prekursorem tradycyjnej japońskiej teorii gramatycznej był żyjący na przełomie XVIII i XIX w. uczony, Motoori Haruniwa 本居春庭 (1763-1828). W 1808 r. wydał on dzieło Kotoba no yachimata 『詞八衢』 („Meandry języka"), w którym wyróżnił siedem koniugacji i pięć form koniugacyjnych dla każdego czasownika,[2] kładąc tym samym podwaliny pod pełen opis gramatyki predykatywnych części mowy w klasycznym języku japońskim.

Metoda Motooriego – z niewielkimi zmianami – jest nadal stosowana w japońskim językoznawstwie. W zakresie morfologii predykatywnych części mowy w języku starojapońskim wyodrębnia się 6 form fleksyjnych (choć w wielu wypadkach dochodziło do synkretyzmu niektórych form):

2 Motoori Haruniwa wyróżnił tylko pięć form koniugacyjnych pomijając formę rozkaźnika – *meireikei* (命令形), która dla koniugacji spółgłoskowej (typu *yodan*) była według niego synkretyczna z formą *izenkei* (已然形), natomiast dla koniugacji samogłoskowych (*kamiichidan*, *shimoichidan*, *kaminidan*, *shimonidan*) wyprowadzał ją z form *mizenkei* i *ren'yōkei* (未然形, 連用形) poprzez dodanie sufiksu -*yo*. Nie uwzględnił on natomiast tego, że dla czasowników o temacie spółgłoskowym na -*n* (typu *shinu* 死ぬ 'umrzeć') nie dochodzi do synkretyzmu formy rozkaźnika z jakąkolwiek inną formą fleksyjną, co było znaczącym brakiem w jego teorii. Trzeba także pamiętać, że w epoce Nara (710 - 794 r.) formy *izenkei* i *meireikei* dla koniugacji spółgłoskowej nie były synkretyczne i ich końcówki w *onganie* zapisywane były zupełnie innymi ideogramami. Końcówka *izenkei* należała do tzw. szeregu wtórnego 乙類 *otsurui*, czyli były to sylaby z wygłosowym *ë*, natomiast końcówka rozkaźnika reprezentowała typ pierwotny 甲類 *kōrui* z wygłosowym *e* – wskutek zlania się pod koniec epoki Nara *ë* i *e* doszło do utożsamienia tych końcówek. Oczywiście, Motoori Haruniwa nie mógł o tym wiedzieć – na fakt używania różnych grup ideogramów do zapisu tych samych – wydawałoby się – sylab zwrócił uwagę dopiero Hashimoto Shinkichi 橋本進吉 (1882 - 1945) w swej epokowej pracy 『国語音韻の研究』 *Kokugo on'in no kenkyū* „Badania nad nagłosem i wygłosem sylaby w języku ojczystym", w której sformułował on teorię istnienia ośmiu samogłosek w języku starojapońskim.

a) mizenkei 未然形 – forma niesamodzielna syntagmatycznie i semantycznie, po której mogły występować tylko sufiksy postwerbalne (np. su, ji, mashi);
b) ren'yōkei 連用形 – forma prewerbalna (występowała przed czasownikami posiłkowymi) – mogła inkorporować niektóre sufiksy (np. ki, keri, tsu, nu);
c) shūshikei 終止形 – była to tzw. forma końcowa, czyli forma predykatu zdania głównego, po której jednak mogły występować pewne sufiksy postwerbalne (chodzi o wykładniki modalności);
d) rentaikei 連体形 – była to forma prenominalna – używana, kiedy dany wyraz pełnił funkcję przydawki (ponadto po formie tej mogły wystąpić niektóre sufiksy postwerbalne, np. gotoshi, nari oraz większość partykuł);
e) izenkei 已然形 – forma wyodrębniona głównie ze względu na łączliwość z sufiksem postwerbalnym ri i partykułami ba, do, domo, niesamodzielna syntagatycznie i semantycznie;
f) meireikei 命令形 – forma rozkaźnika.

Ponieważ za podstawę analizy językowej służył zawsze zapis tekstu w piśmie sylabicznym kana, takie podejście zmuszało do wyodrębniania właśnie tylu form fleksyjnych czasownika (choć w większości wypadków dochodziło do synkretyzmu przynajmniej dwóch z nich – tylko czasowniki koniugacji spółgłoskowej o temacie zakończonym na -n posiadały – zgodnie z tą konwencją podziału – sześć różnych form fleksyjnych). Konsekwentnie musiano także wyodrębniać sześć form fleksyjnych sufiksów (sic!) – tylko nieliczne z nich cechowała fleksja defektywna lub też całkowity zanik odmiany (jak np. rashi).[3] Ponadto dla prawidłowej analizy

[3] Taki sposób opisu stoi w jawnej sprzeczności ze współczesną wiedzą językoznawczą, ponieważ istotą końcówki jest jej wymienność w ramach całego paradygmatu, natomiast nie fleksyjność (końcówki nie ulegają odmianie, natomiast to leksem podstawowy w ramach paradygmatu właściwego dla danej kategorii przybiera różne końcówki). Tym bardziej nieodmienność jest cechą sufiksów aglutynacyjnych. Por. Encyklopedia

form gramatycznych należało znać skomplikowane reguły łączliwości danego sufiksu z odpowiednią formą poprzedzającego go sufiksu lub samego czasownika, a w starojapońskim powszechne były formy trzy-, cztero-, a nawet pięcioelementowe.

W tym miejscu należy zastanowić się także nad statusem językowym tych sześciu tradycyjnie wyodrębnianych form fleksyjnych czasownika w klasycznym języku japońskim. Spośród wyżej wymienionych form cztery były samodzielne składniowo (autosyntagmatyczne), czyli nie wymagały po sobie (albo wręcz nie dopuszczały – jak rozkaźnik) żadnych sufiksów postwerbalnych (jodōshi):[4]

a) ren'yōkei – autosyntagmatycznie występowała jako forma łącząca zdania współrzędne;
b) shūshikei – tzw. forma końcowa, choć mogły po niej wystąpić wykładniki modalności;
c) rentaikei – czyli forma prenominalna;
d) meireikei – rozkaźnik, po którym nie mógł pojawić się żaden sufiks postwerbalny.[5]

Pozostałe dwie formy fleksyjne były natomiast zależne składniowo – nie mogły wystąpić samodzielnie, a tylko w połączeniu z jakimś sufiksem postwerbalnym. Co więcej, etymologia form czasownikowych jest nieza-

---

językoznawstwa ogólnego, red. Kazimierz Polański, Ossolineum 1995, str. 287-88. Trzeba w tym miejscu zauważyć, iż w tradycyjnym opisie morfologii języka starojapońskiego najbardziej charakterystyczna jego cecha – aglutynacja – została całkowicie zamazana.

4 Terminy: jodōshi 助動詞 (dosł. 'czasowniki posiłkowe') jak i *joshi* 助詞 'słowa pomocnicze, posiłkowe' są dość nieprecyzyjne. Oczywiście, w przypadku jodōshi większość morfemów była pochodzenia czasownikowego, jednak już w epoce Nara były to morfemy niesamodzielne, pełniące rolę sufiksów dołączanych do tematu czasownika. Tymczasowo proponuję termin sufiksy postwerbalne, ponieważ – w przeciwieństwie do końcówek w językach fleksyjnych – nie kumulowały one funkcji gramatycznych.

5 Twierdzenie, jakoby *ri* (wykładnik aspektu progresywnego, ciągłego) łączyło się w epoce Nara właśnie z rozkaźnikiem wynika z błędnego podziału morfologicznego i nie uwzględniania etymologii: *kakeri* < *kaki* + *ari*.

przeczalnym dowodem na to, że mizenkei i izenkei nie były niczym innym, jak tylko skutkiem błędnego przeprowadzenia granicy pomiędzy morfemami.

Poniższa tabela (Tab. 1) ukazuje łączliwość sześciu form fleksyjnych czasownika w języku starojapońskim z odpowiednimi sufiksami postwerbalnymi i joshi.

Tab. 1 Łączliwość form fleksyjnych czasownika w starojapońskim z odpowiednimi sufiksami postwerbalnymi (jodōshi) i joshi – wg tradycyjnego opisu gramatycznego.

Forma fleksyjna	Samodzielna	Z jodōshi[6]	Z joshi[7]
mizenkei	nie	*ru/raru, yu/rayu, su/sasu, shimu, su, Fu, zu, ji, mu, muzu, mashi, maFoshi*	*ba, wa, de, namu*
ren'yōkei	tak	*ki, keri, tsu, nu, tari, kemu, tashi*	*te, shite, tsutsu, shi, shimo*
shūshikei	tak	*maji, ramu, rashi, beshi, meri, nari*	*to, bakari, na*
rentaikei	tak	*gotoshi, nari*	*no, ga, ni, yori, kara, nite, wo, kana*
izenkei	nie	*ri*	*ba, do, domo*
meireikei	tak	*ri*	

W tym miejscu należy odpowiedzieć na pytanie, czy koncepcja Motooriego Haruniwy (udoskonalona przez późniejszych badaczy) jest ade-

6 Poszczególne sufiksy postwerbalne (*jodōshi*) zostaną szerzej omówione w dalszej części artykułu.

7 W Tab. 1 podane zostały tylko niektóre sufiksy aglutynacyjne.

kwatna do rzeczywistych faktów językowych oraz czy opisuje język japoński w sposób zrozumiały i precyzyjny, a zarazem oszczędny. Spośród najważniejszych wad takiego podejścia wymienić można:

a) sztuczne rozbudowanie systemu koniugacji poprzez wprowadzenie 6 form fleksyjnych zarówno predykatywu, jak i przylegających do niego sufiksów;
b) skomplikowane reguły precedencji – w przypadku każdego sufiksu należało wiedzieć, z którą z form fleksyjnych czasownika ów sufiks się łączył (autor stara się wykazać w dalszej części artykułu, że ten specyficzny rodzaj „składni rządu" był iluzją, efektem zbyt dalekiego przesunięcia granicy morfologicznej i opierania się w analizie materiału językowego na piśmie sylabicznym);
c) zamazanie bardzo istotnej cechy języka starojapońskiego, jaką stanowi aglutynacja poprzez doszukiwanie się fleksji jako immanentnej właściwości form językowych.

Przed omówieniem nowej koncepcji opisu morfologii predykatywnych części mowy w języku starojapońskim parę słów należy poświęcić etymologii form fleksyjnych japońskiego predykatywu. Japońska fleksja jest typu aglutynacyjnego, a to oznacza, że powstawała ona poprzez dołączanie sufiksów do jednej, ustalonej formy leksemu podstawowego. Tę uniwersalną formę, zdolną do przyłączania sufiksów postwerbalnych stanowił rdzeń czasownika wraz z nominalizatorem –i (starojapoński rzeczownik o bardzo ogólnym znaczeniu – 'rzecz, sprawa, osoba', por. Ōno Susumu, Nihongo no bunpo (kotenhen) 『日本語の文法（古典編）』 „Gramatyka klasycznego języka japońskiego", Kadokawa shoten, Tokio 1989, str. 170), np.:

KAK- + i > kaki- 'pisanie'.[8]

[8] Taki sam proces miał miejsce w przypadku czasowników z koniugacji samogłoskowych, jednak w tym wypadku wskutek uproszczenia się dyftongów granice morfologiczne uległy zatarciu, choć oczywiście formy typu *uke-* trzeba rekonstruować z następującej formacji: *UKA-* + *-i* > *ukai-* > *ukë-* > *uke-* (końcowym etapem było zlanie się

Tak utworzona formacja była de facto rzeczownikiem (nomen actionis)[9], który stanowił bazę do tworzenia złożonych form fleksyjnych (poprzez dołączanie różnych czasowników posiłkowych, które z czasem zlały się z tematem tworząc jodōshi).

Również od rdzenia tworzone były pozostałe autosyntagmatyczne formy starojapońskiego czasownika, z wyjątkiem formy trybu rozkazującego, która powstała poprzez dodanie do opisanego powyżej rzeczownika odczasownikowego partykuły modalnej -ā (w przypadku czasowników samogłoskowych dodawany był prawdopodobnie wariant -ö) – por. Ōno Susumu, op. cit., str. 170.[10] Natomiast formy: finitywna (shūshikei) i prenominalna (rentaikei) powstały poprzez:

a) dołączanie do rdzenia starojapońskiego czasownika posiłkowego u ‘siedzieć’[11] w przypadku formy końcowej, np.: KAK- + u > kaku;[12]
b) dołączanie sufiksu aglutynacyjnego (joshi) -ru, będącego odpowiednikiem dzisiejszego -no, wyrażającego relacje syntaktyczne pomiędzy

samogłosek typu otsurui z samogłoskami typu kōrui pod koniec epoki Nara) – por. Ōno Susumu, op. cit., str. 170.

9 Zresztą i we współczesnym języku japońskim forma *ren'yōkei* funkcjonuje jak rzeczownik odczasownikowy, np. *kaki zome*, *onigiri*, itp.

10 Oczywiście, w przypadku koniugacji spółgłoskowej wygłosowa samogłoska rozkaźnika była typu *kōrui* (powstała wskutek uproszczenia dyftongu typu: *kaki+ā > kake*) i absolutnie niemożliwe jest wyprowadzenie formy trybu rozkazującego z tradycyjnie uznawanej formy *izenkei*, w przypadku której samogłoska wygłosowa była typu *otsurui* (pomijając już fakt fikcyjności form *izenkei* i *mizenkei* – takie formy nie istniały, a ich sztuczne wyodrębnianie jest skutkiem błędnego umiejscowienia granicy pomiędzy tematem czasownika a odpowiednimi sufiksami postwerbalnymi).

11 Pozostałością po tym leksemie był niewątpliwie czasownik 居る *wiru* ‘siedzieć’, który w epoce Heian odmieniał się już jednak według koniugacji samogłoskowej o tematach synkretycznych. Por. 『国語大辞典』 *Kokugo daijiten* „Wielki słownik języka japońskiego”, Shōgakkan, Tokio 1981, str. 207.

12 Ōno Susumu przyrównuje tego typu konstrukcję do angielskiego aspektu ciągłego (*present continuous* np. *I am writing*) i wyjaśnia jednocześnie, dlaczego przy czasownikach egzystencjalnych (*ari*, *wori*, *Faberi*, *imasukari*) forma *shūshikei* była zakończona na *-i* – formalnie była to forma nomen actionis (późniejsza *ren'yōkei*), ponieważ od czasowników egzystencjalnych nie można utworzyć aspektu ciągłego.

członem określającym a określanym w obrębie grupy nominalnej w przypadku formy prenominalnej czasownika (przy czasownikach odmieniających się według koniugacji samogłoskowej -ru było dołączane do formy finitywnej).

Trochę inaczej wyglądał rozwój i powstawanie kolejnych form fleksyjnych przymiotnika predykatywnego. Przymiotniki predykatywne są specyficzną cechą zarówno starojapońskiego, jak i współczesnej japońszczyzny. Fakt koniugacji przymiotnika i przypisywanie mu kategorii przynależnych czasownikowi, jak np. czas, tryb, stopnie modalności wydaje się stać w oczywistej sprzeczności z właściwościami przymiotnika w językach indoeuropejskich, gdzie należy on do nominalnych części mowy i podlega deklinacji przez kategorie przynależne rzeczownikowi (liczbę, rodzaj, przypadek) lub też jest nieodmienny. Trzeba jednak pamiętać, że przymiotnik starojapoński ewoluował od formy morfologicznie tożsamej z rzeczownikiem (np. taka yama 高山 'wysoka góra' – taki przymiotnik nie mógł tworzyć predykatywu) poprzez dodanie sufiksów: ki w funkcji atrybutywnej (takaki yama 高き山 'wysoka góra'), ku w funkcji adwerbialnej (takaku tobu 高く飛ぶ 'lecieć wysoko') i shi w funkcji predykatywnej (yama takashi 山高し 'góra jest wysoka'). Język japoński poszedł tu jeszcze o krok dalej, ponieważ na początku epoki Nara do formy adwerbialnej takaku zaczęto dołączać czasownik posiłkowy ari 'być' (Ōno Susumu uważa to za tłumaczenie, rodzaj glosy w tekstach pisanych kanbunem), który z czasem został inkorporowany tworząc końcówkę -kari nacechowaną już jednak ze względu na kategorie morfologiczne czasownika (np. takakarazu 高からず negacja 'nie jest wysoki', takakariki 高かりき czas przeszły w trybie świadka 'był wysoki', itp.).[13]

Poniżej przedstawione zostaną podstawowe założenia nowej metody opisu predykatywów w języku starojapońskim.

W obrębie morfologii czasownika wyróżnić należy dwa tematy:

13 Por. Ōno Susumu, op.cit., str. 159 i nn.

1. TEMAT 1 – czyli temat, który stanowił podstawę do tworzenia dawnych rzeczowników odczasownikowych (późniejszej formy ren'yōkei) i trybu rozkazującego; forma ta zakończona była na:
   a. spółgłoskę w przypadku czasowników koniugacji spółgłoskowej (np. KAK- od czasownika kaku 書く 'pisać'),
   b. samogłoskę -e lub -i w przypadku czasowników samogłoskowych (np. UWE- od czasowników: uu 植う 'hodować, sadzić rośliny' i uu 飢う 'głodować', KE- od keru 蹴る 'kopać',[14] MI- od miru 見る 'patrzeć', czy też FI-[15] od czasownika Fu 干 'schnąć');
2. TEMAT 2 – czyli temat formy finitywnej (shūshikei) i formy prenominalnej (rentaikei), który kończył się na:
   a. spółgłoskę w przypadku czasowników koniugacji spółgłoskowej (np. KAK- od kaku),
   b. samogłoskę e lub i w przypadku czasowników samogłoskowych o tematach synkretycznych – tradycyjnych kamiichidan i shimoichidan (np. MI- od miru, KE- od keru),
   c. samogłoskę u w przypadku czasowników samogłoskowych o tematach różnych (np. UU- od uu 'głodować', NU- od nu 'spać').

W zależności od postaci TEMATU 1 i TEMATU 2 wyodrębnić można w języku starojapońskim trzy koniugacje czasownika:

14 Jak podaje Ōno Susumu, czasownik *keru* miał w VIII w. postać *kuu* (czyli posiadał dwa różne tematy: *KUWE*- i *KUU*-) – por. Ōno Susumu, op. cit., str. 172-173. Niestety, wskutek zbyt małej ilości poświadczonych źródeł (prawdopodobnie dlatego, że był to leksem o dość rzadkim, specyficznym znaczeniu) trudno jest określić, kiedy nastąpiło wyrównanie tematyczne (postaci: *KUWE*- > *KUE*- > *KE*-) i przejście tego czasownika do koniugacji o tematach synkretycznych. Z kolei przejście keru do koniugacji spółgłoskowej jest już innowacją z okresu Edo.

15 W niniejszym artykule do klasycznego języka japońskiego zastosowano transkrypcję Hepburna, ale z jednym zastrzeżeniem: nagłosową spółgłoskę w sylabach zapisywanych znakami hiragany は, ひ, ふ, へ, ほ oddano przez *F*-, by podkreślić jej dwuwargową artykulację w okresach Nara i Heian. Dzisiejsza wymowa jest wynikiem późniejszej delabializacji i cofnięcia artykulacji (z wyjątkiem pozycji przed -*u*). Por.: Ōno Susumu, op. cit., str. 122 i nn., 136-140.

✔ spółgłoskową (dawna yodan) – oba tematy synkretyczne, zakończone zawsze na spółgłoskę (np. KAK- od kaku, OMOF- od omoFu ‘myśleć’);

✔ samogłoskową –

a) o tematach synkretycznych, w której oba tematy były identyczne, zakończone zawsze na samogłoskę e (dawna koniugacja shimoichidan, reprezentowana tylko przez jeden czasownik keru) lub i (dawna kamiichidan, np. MI- od miru) – samogłoskowa 1;

b) o różnych tematach: TEMAT 2 zawsze był zakończony na u, natomiast TEMAT 1 zakończony był na i (dawna koniugacja kaminidan, np. OI-/OYU- od oyu 老ゆ ‘starzeć się’) lub na e (dawna shimonidan, np. NE-/NU- od nu) – samogłoskowa 2;

✔ mieszaną (spółgłoskowo-samogłoskową) – należały do niej czasowniki tradycyjnie opisywane jako koniugacja nieregularna o temacie na -n (nagyō henkaku katsuyō ナ行変格活用)[16], w której TEMAT 1 był spółgłoskowy (SHIN-, IN-), natomiast TEMAT 2 tworzony był według reguł koniugacji samogłoskowej o różnych tematach (SHINU-, INU-).[17]

Przy opisie morfologii przymiotnika predykatywnego w języku starojapońskim wyodrębniać należy TEMAT 1, zawsze zakończony na samo-

16 Koniugacja ta reprezentowana była w klasycznym języku japońskim tylko przez dwa czasowniki: *shinu* 死ぬ ‘umrzeć’ i *inu* 往ぬ ‘przeminąć, odejść’. We współczesnym japońskim *inu* wyszło z użycia, natomiast czasownik *shinu* przeszedł do typu spółgłoskowego. Jednak pozostałości stanu klasycznego występują w dialekcie Kansai, gdzie spotyka się formy: *shinuru*, *inuru*.

17 Do koniugacji mieszanej należy również zaliczyć dwa czasowniki, klasyfikowane według tradycyjnego opisu jako nieregularne: 為 *su* ‘robić’ (i pochodne od niego, np. 論ず *ronzu* ‘wyjaśniać, objaśniać, dyskutować’) i 来 *ku* ‘przychodzić’. TEMAT 2 tych czasowników był zawsze samogłoskowy (*SU*-, *KU*-), natomiast TEMAT 1 posiadał dwa warianty: spółgłoskowy (*SH*-, *K*-), który występował tylko przed sufiksami zaczynającymi się na *-i* i wariant samogłoskowy (*SHE*-, *KO*-). Interesująca jest etymologia formy *she*-, która pochodzi z konstrukcji: *shi*- (*ren'yōkei*) + sufiksy postwerbalne o nagłosie na *a*-, np. *shi*- + *-azu* > *shiazu* > *shezu*.

głoskę (powstały przez odcięcie końcowego -ki z formy prenominalnej, np. TAKA- WOKASHI-). Wyodrębniane w tradycyjnych opisach dwie koniugacje przymiotnika (tzw. ku-katsuyō i shiku-katsuyō) różniły się właściwie tylko formą finitywną – w pierwszym przypadku wykładnikiem formy końcowej był sufiks -shi, a w drugim – zero morfologiczne. Do takiego tematu dołączane były sufiksy tworzące pozostałe autosyntagmatyczne formy przymiotnika starojapońskiego, mianowicie:

a) -ku dla formy niefinitywnej (w odróżnieniu od czasownika forma ren'yōkei była w pełni samodzielna i funkcjonowała jako przysłówek), np. takaku, wokashiku;
b) -shi/-Ø dla formy finitywnej;
c) -ki dla formy prenominalnej;
d) -kar- jako sufiks, tworzący TEMAT 2, który był podstawą tzw. koniugacji złożonej przymiotnika.[18]

Wszystkie sufiksy fleksyjne (jodōshi) posiadały tylko dwa warianty (zamiast sześciu form fleksyjnych!): pospółgłoskowy i posamogłoskowy w zależności od tego, jaki był wygłos tematu, z którym łączył się dany sufiks.[19] Sufiksy ponadto należy dzielić na: terminatywne (takie, które samodzielnie mogły zakończyć daną formę fleksyjną, nie wymagając występowania po sobie innego sufiksu) i nieterminatywne (takie, które wystąpić mogły tylko w środku danej formy fleksyjnej). Wreszcie ze względu na łączliwość z tematem czasownika sufiksy fleksyjne dzielą się na: występujące po temacie 1 i występujące po temacie 2.

W poniższej tabeli (Tab. 2) pokazano formę i łączliwość wybranych, najważniejszych sufiksów postwerbalnych, dostosowując je do nowej koncepcji opisu morfologii predykatywu.

---

18 Po TEMACIE 1 przymiotnika nie mogły występować sufiksy postwerbalne. Por. powyżej uwagi na temat rozwoju fleksji przymiotnika.

19 Wyjątek stanowił sufiks aspektu progresywnego (ciągłego) *-er* (w tradycyjnej notacji *-ri*), który mógł występować tylko po tematach spółgłoskowych. Por. poniżej przypis 27.

Tab. 2. Sufiksy postwerbalne (jodōshi) i ich łączliwość z tematami predykatywu w języku starojapońskim.

sufiks	łączliwość	typ morfolog
-i-;-Ø- *V* *-ku* Adj[20]	Temat 1 Temat 2	–
-(r)u;-i;-Ø *V* *-shi;-Ø* Adj[21]	Temat 2 Temat 1	–
-(r)u *V* *-ki* Adj[22]	Temat 2 Temat 1	–

20 Starojapoński sufiks tworzący odczasownikowe nomina actionis (które później stały się formą wyjściową do przyłączania większości sufiksów postwerbalnych) – forma ta była nieterminatywna, wymagała po sobie czasownika posiłkowego lub *jodōshi*. W przypadku przymiotników za pomocą sufiksu -*ku* tworzona była forma przysłówka. Zero morfologiczne przy czasownikach samogłoskowych jest oczywiście wynikiem takiego, a nie innego arbitralnego sposobu wyodrębniania TEMATU 1 tych czasowników (z punktu widzenia etymologii także przy tych czasownikach należy dopatrywać się sufiksu -*i*, który zlał się wskutek uproszczenia dyftongów z wygłosową samogłoską rdzenia: *aka* + i > *akai* > *akë* – jednakże taka etymologia nie była już dostrzegana w epoce Heian). Por. Ōno Susumu, op. cit., str. 170.

21 Sufiks tworzący formę końcową (finitywną) predykatywu. Dla czasowników istniały trzy warianty zależnie od typu koniugacji: -*u* po spółgłoskowych (-*ru* po samogłoskowych o tematach synkretycznych), -*i* po czasownikach egzystencjalnych, -*Ø* po czasownikach samogłoskowych o różnych tematach. Przymiotnik posiadał dwa warianty: -*shi* dla koniugacji 1 (na -*ku*), a -*Ø* dla koniugacji 2 (na -*shiku*).

22 Sufiks formy prenominalnej. W przypadku czasowników posiadał dwa warianty: pospółgłoskowy -*u* (skutkiem wcześniejszego uproszczenia grupy spółgłoskowej typu: *kak* + *ru* > *kakru* > *kaku* – por. Ōno Susumu, op. cit., str. 171) i posamogłoskowy -*ru* (forma prenominalna wykazywała o wiele większą regularność niż finitywna). Dla przymiotników był to jeden sufiks -*ki*.

-e;-yo *V* *-e* Adj[23]	Temat 1 Temat 2	–
-(r)are-/-(r)aru- *V*[24]	Temat 1	samogłoskowa 2 (różne tematy)
-(s)ase-/-(s)asu-[25]	Temat 1	samogłoskowa 2
-(a)shime-/ *-(a)shimu-*[26]	Temat 1	samogłoskowa 2

23 Sufiks rozkaźnika. Przymiotnik predykatywny w koniugacji prostej nie mógł tworzyć formy trybu rozkazującego – forma ta tworzona była od tematu koniugacji złożonej (TEMATU 2) poprzez dodanie czasownikowego sufiksu -*e* (np. *takakare*).

24 Strona bierna tradycyjnie opisywana jest jako wymagająca formy *mizenkei* czasownika podstawowego. Jednak etymologia tej formacji była następująca: Nom. act. + 生る *aru* ‘narodzić się (o bóstwie, o cesarzu)’. Uznawanie formy mizenkei jest więc w tym wypadku wynikiem błędu przypisywania do tematu czasownika nagłosowej samogłoski leksemu posiłkowego, używanego do tworzenia strony biernej. Oczywiście, wskutek uproszczenia dyftongu dalsza ewolucja zaszła w następujący sposób: *kaki* + *aru* > *kakiaru* > *kakaru*.
Sufiksy postwerbalne (*jodōshi*) nie miały osobnych form w przypadku wystąpienia po przymiotniku predykatywnym – w większości wypadków wymagały one po prostu TEMATU 2 przymiotnika (czyli w koniugacji złożonej). Ponieważ jednak łączliwość wielu sufiksów z przymiotnikiem była niemożliwa ze względów semantycznych, dlatego ten problem (wymagający dodatkowych badań i analizy materiału tekstowego) nie będzie w niniejszym artykule rozważany.

25 Strona sprawcza (*causativum*).

26 Drugi z sufiksów starojapońskiego causativum, stopniowo wypierany przez -(*s*)*ase*-/-(*s*)*asu*-. W epoce Kamakura -(*a*)*shime*-/-(*a*)*shimu*- używane było już tylko w tzw. opowieściach wojennych (*gunki-monogatari*).

-(i)te-/-(i)tsu-[27]	Temat 1	samogłoskowa 2
-(i)n-/-(i)nu-	Temat 1	mieszana
-(e)r-[28]	Temat 1	nieregularna na *-r*

27 Sufiks aspektu perfektywno-rezultatywnego. Od -(*i*)*n*-/-(*i*)*nu*- sufiks ten różnił się tym, że był zdecydowanie agentywny, natomiast -(*i*)*n*-/-(*i*)*nu*- używane było do czynności zachodzących niezależnie od woli człowieka (zjawiska atmosferyczne, naturalne procesy, itp.). Formy te większość badaczy wyprowadza z następujących predykatów złożonych:

a) Nom. act. + 棄つ 'wyrzucić, pozbyć się' – *kaki* + *utsu* > *kakiutsu* > *kakitsu*;

b) Nom. act. + 往ぬ 'odejść, przeminąć' – *kaki* + *inu* > *kakiinu* > *kakinu*.

Por. Ōno Susumu, op. cit., str. 196 i nn.

28 Ten wykładnik aspektu progresywnego był jedynym sufiksem postwerbalnym, który nie miał wariantu posamogłoskowego (forma -*r*- mogła występować tylko po TEMACIE 1 czasowników należących do koniugacji nieregularnej na -*s*: *sheri*). Reguły łączliwości tego sufiksu stanowiły swoistą piętę achillesową dotychczasowej gramatyki – *ri* (forma w tradycyjnej notacji) opisywano jako jodōshi łączące się z:

a) formą *izenkei* czasowników spółgłoskowych (*yodan*);

b) formą *meireikei* czasowników spółgłoskowych w epoce Nara;

c) formą *mizenkei* czasowników należących do nieregularnej koniugacji *sahen* (czasownik *su* i pochodne od niego).

Tak skomplikowane, sztuczne zasady wynikały właśnie z niewłaściwego umiejscowienia granicy morfologicznej – przecież samogłoska *e* w formach typu *kakeri* pochodziła z uproszczeia dyftongu *ia*, gdzie a było nagłosową samogłoską czasownika posiłkowego *ari* (w epoce Nara była to samogłoska *kōrui*, w związku z czym postuluje się łączliwość tego sufiksu z formą *meireikei* czasowników spółgłoskowych – wszak w formach typu *kakëba*, z których wyprowadza się fikcyjną bazę *izenkei* pojawiała się zawsze samogłoska *otsurui*). W proponowanym tutaj opisie autor przyjął, że sufiks -(*e*)*r*- łączył się z TEMATEM 1 (a nie drugim! – wskazuje na to łączliwość z pierwszym tematem czasownika su) czasowników spółgłoskowych i *su*. Takie podejście rozwiązuje powyższe problemy: można sformułować ogólną regułę gramatyczną – TEMAT 1 czasowników spółgłoskowych i *su* + -(*e*)*r*- i dodatkowo przy takim opisie traci rację bytu zupełnie chybiona z semantycznego punktu widzenia hipoteza o łączliwości tego sufiksu z formą rozkaźnika (wszak tryb rozkazujący nie mógł łączyć się z wykładnikami większości kategorii gramatycznych).

-(i)tar-	Temat 1	nieregularna na *-r*
-(i)se-/-(i)ki/-(i)shi/-(i)shika-[29]	Temat 1	nieregularna
-(i)ker-[30]	Temat 1	nieregularna na *-r*
-(a)m-[31]	Temat 1	spółgłoskowa
-(i)kem-[32]	Temat 1	spółgłoskowa
-ram-	F.finitywna (shūshikei)	spółgłoskowa

29 Wykładnik formy perceptywnej (trybu świadka) oznaczającej, że nadawca wypowiedzi był bezpośrednim świadkiem opisywanych wydarzeń.

30 Wykładnik *imperceptivum* – trybu nieświadka. Forma wyprowadzana ze złożenia: *ki* (forma *ren'yōkei* od czasownika 来 *ku*) + *ari*. Por. 福武『コンパクト古語辞典』 Fukutake Kompakuto *kogo jiten*, „Kieszonkowy słownik języka starojapońskiego wydawnictwa Fukutake", Tokio 1990, str. 273.

31 Wykładnik ogólnej modalności odnoszący się do przyszłości (we współczesnym japońskim podobną funkcję pełni *darō*) lub formy wolitywnej (por. współczesne formy typu *kakō*, *yomō*). Forma wyprowadzana z konstrukcji: f. finitywna (*shūshikei*) + *amu* (por. Ōno Susumu, op. cit., str. 214-215). Modalność jest ze swej istoty kategorią ekstradyktalną (wyrażającą stosunek nadawcy do treści wypowiedzenia, dictum) – por. Encyklopedia językoznawstwa..., hasło: modalność. Powyższa etymologia (jak również fakt, iż większość wykładników modalności łączyło się w starojapońskim z formą finitywną) zdaje się potwierdzać tę ogólnojęzykową cechę modalności. Kolejnym dowodem jest końcowa pozycja wykładników modalności przy predykatywie japońskim – wg tradycyjnej gramatyki sufiksy te nie tworzyły form synsyntagmatycznych (*mizenkei*, *ren'yōkei*) oraz *meireikei* (użycie asertywnego rozkaźnika wykluczało się z wystąpieniem modalności, czyli zawieszaniem asercji).

32 Wykładnik modalności odnoszący się do przeszłości. Etymologia: -(*i*)*ki* (tryb świadka) + *amu* (por. powyżej).

-be-	F.finitywna	przymiotnik
-mer-	F.finitywna	nieregularna na *-r*
-rashi-	F.finitywna	przymiotnik
-(a)zu/-(a)n-/-(a)zar-[33]	Temat 1	trzy supletywne tematy

Najlepszym testem jakiejkolwiek koncepcji gramatycznej jest sprawdzenie, jak objaśnia ona zjawiska językowe, spotykane w rzeczywistym tekście. Poniżej porównane zostaną obie koncepcje opisu morfologii predykatywnych części mowy w klasycznym języku japońskim – tradycyjna i nowa, proponowana przez autora. Jako materiał do analizy niech posłuży końcowy fragment przedmowy (仮名所 kanajo) do „Kokinshū",[34] napisanej przez Ki no Tsurayukiego. Oto tekst:

33 Wykładnik negacji. Cechą charakterystyczną były trzy tematy supletywne:

a) -(*a*)*zu* tylko w formie finitywnej i przed niektórymi *joshi*;

b) -(*a*)*n*- w odmianie spółgłoskowej tylko w formie prenominalnej i przed spójnikiem eba;

c) -(*a*)*zar*- temat złożony (etymologia: -(*a*)*zu* + *ar*-), który wykształcił się wskutek niemożności przyłączania sufiksów postwerbalnych do dwóch poprzednich tematów.

Podstawowy z punktu widzenia etymologii był z pewnością temat -(*a*)*n*-. Formę -(*a*)*zu* powszechnie wyprowadza się z konstrukcji: -(*a*)*ni* (*ren'yōkei*) + *su* (czasownik posiłkowy).

34 Pełna nazwa: *Kokin waka shū* (『古今和歌集』 'Zbiór pieśni japońskich dawnych i współczesnych'). Pierwsza z tzw. antologii cesarskich (勅撰集 *chokusenshū*), skompilowana na rozkaz cesarza Daigo (醍醐天皇) w 5. roku ery Engi (延喜 901-923; czyli w 905 r.). Nad zredagowaniem *Kokinshū* pracowali: Ki no Tsurayuki 紀貫之, Ki no Tomonori 紀友則, Ōshikōchi no Mitsune 凡河内躬恒 i Mibu no Tadamine 壬生忠岑. Antologia zawiera 1111 wierszy, których autorami było 127 poetów (m.in. redaktorzy *Kokinshū*, tzw. Sześciu Mistrzów Poezji *rokkasen* 六歌仙, twórcy anonimowi). Wywarła ona ogromny wpływ na rozwój japońskiej poezji i kształtowanie się stylu literackiego ówczesnej epoki.

„Fitomaro nakunarinitare do, uta no koto todomareru kana. TatoFi toki utsuri koto sari, tanoshibi kanashibi yukikaFu tomo, kono uta no moji aru wo ya. Awoyagi no ito taezu, matsu no Fa no chiriusezu shite, masaki no kadzura nagaki tsutaFari, tori no ato Fisashiku todomareraba, uta no sama wo mo shiri, koto no kokoro wo etaramu Fito Fa, oFozora no tsuki wo miru ga gotoku ni, inishiFe wo aFugite ima wo koFizarame kamo."

「人まろなくなりにたれど、うたのこととどまれるかな。たとひ時うつりことさり、たのしびかなしびゆきかふとも、このうたのもじあるをや。あをやぎのいとたえず、まつのはのちりうせずして、まさきのかづらながくつたはり、とりのあとひさしくとどまれらば、うたのさまをもしり、ことのこころをえたらむ人は、おほぞらの月を見るがごとくに、いにしへをあふぎていまをこひざらめかも」[35]

Poniżej proponowane tłumaczenie tego fragmentu:

"-Chociaż Hitomaro[36] już nie żyje, przecież jego poezja ciągle jest wśród nas. Czasy mogą się zmienić, radości i smutki przeminąć, a jednak te wiersze pozostaną. Trwałe jak młode pędy wierzby, wiecznie żywe jak igły sosny, jak bluszcz długo przekazywane będą i pozostaną z nami na zawsze, jak ślady ptasich stóp.[37] I czyż wówczas ludzie, którzy znają wiersze i rozumieją ich sens nie będą podziwiać przeszłości[38] i kochać współczesności, tak jak podziwiają i kochają księżyc na nieboskłonie?"

35 Cyt. za: 『古今和歌集』, tłum. i komentarze 久曽神昇, 講談社, Tokio 1979, str. 54-55.

36 Kakinomoto no Hitomaro 柿本人麻呂 poeta japoński okresu Asuka (przypuszczalne daty życia: ok. 660 - 710). Jeden z najwybitniejszych twórców, których wiersze zostały zamieszczone w antologii *Man'yōshū* 『万葉集』.

37 Aluzja do pisma, do rękopisu *Kokinshū*. Według chińskiej legendy człowiek o imieniu Cāng Jié 苍颉 obserwując ślady ptaków na śniegu, wymyślił znaki pisma ideograficznego.

38 Przeszłość *inishiFe* 古 i współczesność *ima* 今 to rdzennie japońskie odczytania dwóch pierwszych ideogramów *Kokinshū*. Jest to tym samym kolejna aluzja do tytułu antologii.

Tab. 3 przedstawia transkrypcję i analizę omawianego fragmentu (po lewej stronie znajduje się transkrypcja tradycyjna, po prawej – zgodna z nową koncepcją podziału morfologicznego).

Tab. 3. Analiza tekstu – porównanie dwóch sposobów opisu morfologii predykatywnych części mowy w języku japońskim okresu Heian.

Fitomaro nakunari-ni-tare-doA), uta-no koto todomare-ru-kanaB).	*Fitomaro nakunar-in-itar-edoA), uta-no koto todomar-er-u kanaB).*
A) Czasownik *nakunaru* ‘umrzeć’ w tzw. formie prewerbalnej ren’yōkei + sufiks fleksyjny *nu* również w formie *ren’yōkei* + sufiks fleksyjny *tari* w formie *izenkei* + spójnik do łączący zdania współrzędne przeciwstawne. Aby właściwie zinterpretować tę formę, należało znać: koniugację regularną spółgłoskową (*yodan*), wg której odmieniał się czasownik *nakunaru*; koniugację nieregularną o temacie na *n*-, wg której odmieniał się sufiks *nu*; koniugację nieregularną o temacie na *r*-, wg której odmieniał się sufiks *tari* i reguły precedencji odnoszące się do morfemów *nu*, *tari* i *do*	A) *Nakunaru* w postaci samego tematu (koniugacja spółgłoskowa) + sufiks fleksyjny -*in* (forma pospółgłoskowa) + sufiks fleksyjny *itar* (forma pospółgłoskowa) + spójnik poczasownikowy edo. B) Czasownik *todomaru* w postaci tematu (spółgłoskowego) + sufiks fleksyjny -*er* + wykładnik formy prenominalnej -*u* (sufiks -*er* jest wszak nieterminatywny) + niezwiązana, luźna partykuła modalna *kana*,[39] występująca po formie finitywnej.

[39] Partykuły modalne w starojapońskim należałoby chyba dzielić ze względu na to, czy występowały po formie prenominalnej, czy też po formie finitywnej predykatywu (tylko te dwie formy – i rozkaźnik – były terminatywne w klasycznym japońskim, czyli mogły tworzyć autosyntagmatyczne predykatywy).

B) Czasownik *todomaru* ‘pozostawać’ w formie *izenkei* + sufiks fleksyjny *ri* w formie prenominalnej *rentaikei* + partykuła modalna *kana*.	
TatoFi toki utsuri koto sari, tanoshibi kanashibi yuki-kaFu-tomo, kono uta-no moji aru-woya.	*TatoFi toki utsur-i koto sar-i, tanoshib-i kanashib-i yuk-i-kaF-u-tomoA), kono uta-no moji ar-u-woyaB).* A) *Tomo* jest partykułą modalną wymagającą formy finitywnej, stąd jej wykładnik -*u* po temacie czasownika *kaF*-. Natomiast: B) *Woya* jest partykułą wymagającą formy prenominalnej.
Awoyagi-no ito taezu, matsu-no Fa-no chiri-use-zu-shite, masaki-no kadzura nagaku tsutawari, tori-no ato Fisashiku todomare-ra-ba,	*Awoyagi-no ito taezu, matsu-no Fa-no chir-i-use-zu shite, masaki-no kadzura naga-kuA) tsutawar-i, tori-no ato Fisashi-ku todomar-er-aba,B)* A) Przysłówek *nagaku* ‘długo’ w tradycyjnym opisie traktowany jest jako forma prewerbalna (*ren’yōkei*) przymiotnika (sic!). Słuszniej byłoby opisywać go jako temat przymiotnika naga wraz z sufiksem adwerbialnym *ku*, ponieważ takie podejście jest bardziej zgodne z

	etymologią tej formy.[40] B) W formacji *todomareraba* na uwagę zasługuje spójnik *ba* (wg dotychczas stosowanej notacji), któremu tradycyjna gramatyka przypisuje dwa różne konteksty dystrybucyjne: *ba* po formie *mizenkei* było wykładnikiem okresu warunkowego nierzeczywistego, natomiast *ba* po formie *izenkei* – wykładnikiem okresu warunkowego rzeczywistego.[41]
Uta-no sama-wo-mo shiri, koto-no kokoro-wo e-tara-mu Fito-wa, oFozora-no tsuki-wo miru-ga gotoku-ni, inishiFe-wo aFugi-te ima-wo koFi-zara-me-kamo.	*Uta-no sama-wo-mo shir-i, koto-no kokoro-wo e-tar-am-uA) Fito-wa, oFozora-no tsuki-wo mi-ru-gaB) goto-ku-ni, inishiFe-wo aFug-ite ima-wo koFi-zar-am-ekamoC).* A) W formie *etaramu* sufiks *mu* (w tradycyjnej notacji) tworzący formy przypuszczające (trybu przypuszczającego ?) należałoby

40 Formant *ku* był produktywny w starojapońskim – służył do tworzenia przysłówków odprzymiotnikowych.

41 W nowej koncepcji należy konsekwentnie rozróżniać dwa odmienne spójniki:
a) *-ba*/*-aba* w okresie warunkowym nierzeczywistym (dołączane do tematu 1.);
a) *-reba*/*-eba* w okresie warunkowym rzeczywistym (po temacie 2. predykatywu).
W tym wypadku mamy oczywiście do czynienia z pierwszym z tych spójników. Forma *todomareraba* tworzy ramę okresu warunkowego, którą zamyka następnik – forma *ko-Fizaramekamo* z partykułą modalną *kamo* na końcu analizowanego tekstu: „jeśli pozostaną [wiersze wśród nas]..., to czyż nie pokochają ich [ludzie rozumiejący ich sens]?”.

	traktować jako -*am* (końcowe -*u* jest sufiksem formy prenominalnej). B) O ile w tradycyjnym opisie forma prenominalna była niepodzielna, to wg nowej koncepcji składa się ona z tematu czasownika (tutaj: *mi*-) i sufiksu -*ru*/-*u*. C) Konsekwentne uznawanie za formy terminatywne wyłącznie finitywnej, niefinitywnej, prenominalnej i rozkaźnika zmusza do przyjęcia, że partykuła modalna zamykająca tę formację miała postać *ekamo* (zamiast kamo w tradycyjnej notacji).[42]

Z powyższej analizy jasno wynika, że przesunięcie granicy morfemów zaledwie o jedną samogłoskę spowodowało konieczność całkowitej przebudowy systemu gramatycznego.[43] Zanikła zupełnie koniugacja zarówno czasownika (czy przymiotnika), jak i dołączanych do niego morfemów fleksyjnych. Z kolei bardziej wyrazistą stała się aglutynacja – pod-

42 Partykuły modalne i spójniki, wymagające według tradycyjnego opisu poprzednika w formie *mizenkei* stanowią pewną trudność w nowej propozycji delimitacji predykatywów (z jednej strony należałoby przyjąć dwa warianty tej partykuły: -*ekamo*/-*rekamo*, z drugiej natomiast autor uznaje samodzielność partykuły i fakt występowania jej po formie terminatywnej). Ponieważ problem ten wymaga dodatkowych badań, pozostawiono tę kwestię nierozstrzygniętą.

43 System gramatyczny nie jest immanentną cechą danego języka. Gramatyka jest zawsze uogólnieniem faktów językowych, abstraktem stworzonym przez badaczy.

stawowa cecha japońskiego, wymieniana przez wszystkich badaczy. Niepotrzebna stała się też znajomość skomplikowanych reguł precedencji (zresztą - jak starano się to wykazać na przykładzie etymologii wybranych form – reguły te nie miały żadnego uwarunkowania językowego). Do prawidłowej analizy form językowych wystarczy umiejętność wyodrębnienia tematu czasownika i znajomość dwóch wariantów każdego sufiksu: pospółgłoskowego i posamogłoskowego, pozostających względem siebie w opozycji komplementarnej. Oczywiście, nie sposób odeprzeć zarzutu, że taki opis gramatyczny jest arbitralny, a podstawą do ustalenia tematów predykatywnych części mowy nie była wcale etymologia tych form. Jednakże równie arbitralne jest ujęcie stosowane dotychczas, a powoływanie do istnienia sztucznych form (mizenkei i izenkei) i wprowadzanie pojęcia odmiany do opisu starojapońskiego predykatywu jest całkowicie sprzeczne z aglutynacją – podstawową cechą japońszczyzny klasycznej, jak i współczesnej.

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie wyłącznie założeń nowego sposobu opisu morfologii predykatywu w klasycznym języku japońskim. Należy zdawać sobie sprawę, że skonstruowanie pełnego, systematycznego opisu gramatycznego wymaga wielu szczegółowych badań i uwzględnienia bardzo obszernego korpusu tekstów. Przedstawiona koncepcja jest tylko projektem, wymagającym weryfikacji, co też autor zamierza uczynić w trakcie dalszych swoich badań nad językiem japońskim okresów Nara i Heian.

Bibliografia:

- *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. Kazimierz Polański, Ossolineum 1995.
- 福武『コンパクト古語辞典』(*Fukutake kompakuto kogo jiten*) *Kieszonkowy słownik języka starojapońskiego wydawnictwa Fukutake*, Fukutake Shoten, Tokio 1990.

- R.Huszcza, J.Majewski, M.Ikushima, *Gramatyka japońska*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 1998, wyd. II 2003 Wydawnictwo Uniwersytetu Japońskiego, Kraków.
- 『古今和歌集』(*Kokin Wakashū*) *Zbiór pieśni dawnych i współczesnych*, Kōdansha, Tokio 1979.
- 『国語大辞典』(*Kokugo daijiten*) *Wielki słownik języka japońskiego*, Shōgakkan, Tokio 1981.
- Ōno Susumu, 『日本語の文法（古典編）』(*Nihongo no bunpō kotenhen*) *Gramatyka klasycznego języka japońskiego*, Kadokawa Shoten, Tokio 1989.